

Փոփոխական օդեր ըլլալու ատեն՝ տակի դիրտը կը պղտորի, իսկ օդին զուտ ու հանդարտ կը մնայ :

Երբոր օդը գեղեցիկ պիտի ըլլայ, տակի դիրտին վրայ գզած բրդի կամ բամպակի կտորներու պէս բաներ կ'երևան. իսկ օդին նոյնպէս զուտ կը մնայ :

Երբոր ան ծիւերը շատնան ու վեր ելլեն, և հեղանիւթը պղտորեն ու խռովեն, փոթորկի նշան է :

Երբոր հեղուկին երեսը բարակ մաշկ մը կը կապէ սառի պէս, և տակի դիրտը վեր կը բարձրանայ՝ անձրևի նշան է, իսկ ձմեռը՝ ձեան :

Նուրի կամ ամպի պէս նիւթը շատնայ նէ՝ փոթորկի նշան է : Իսկ երբոր տակի դիրտը երեսը կ'ելլէ, ու հեղուկը տակը պայծառ կը մնայ, գետ նաշարժի նշան է :

Երբոր դիրտը երկու կը բաժնուի, կէսը տակը կը մնայ, ու կէսը երեսը կ'ելլէ, ու մէջի հեղանիւթը զուտ ու մաքուր կը մնայ, երկրորդ օրը բոլոր անձրև կուգայ :

Ղանձերը Զարդելու հնարք :

Եթէ կտոր մը կուայաք՝ ըսուած փայտէն, և մանր ջարդելէդ ետքը ջրին մէջ եփէ. ան ջուրը մեղրի հետ խառնէ, ու պնակի մը մէջ լեցուցած դիր ան տեղը՝ ուր որ ձանձ շատ կայ : Ղանձերը ան անուշ մեղրը ուտելուն պէս՝ կը թունաւորուին, ու թմրած՝ ասդիս անդին կ'իյնան կը սատկին :

1 Լտ. Guajacum. Իս. Legno santo. ՏՊ. փեյ-լաճէր աղածը :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ,

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Ժ) Ե ցամաք ու ջրոք երկիրները հարգուած հրաւիրական հարողութեանը համախելին վրայ ինչ աղտոյցութիւն ունին :

Եթիւ ՊԱՆ որ աշխարհիս ամէն մաւսերէն վեր է իրեն ամէն տեսակ յառաջագիմութեամբ, մանաւանդ գիտութեան և իմաստութեան մէջ ծաղկած ըլլալով, պատճառը ինչ է ըսենք նէ՝ իմաստուն աշխարհագէտները շատ բան կը զուրցեն, և ամէն ալ իրաւ կրնան ըլլալ : Եւ ճշմարիտ պատճառներէն մէկն ալ ան է, որ Ովկիանոսին երկու մեծամեծ թւերը, այսինքն Սիջերկրական և Պալմիկ ծովերը, և ասոնցմէ ձեւացած ծոցերը՝ Եւրոպայի ցամաքին մէջ մտած են, ու մէյմէկ ջրանցքի պէս՝ հարաւէն հիւսիս կը վազեն. և աս ծովերը թափող մեծամեծ գետեր կան՝ որոնց մէջ տարւոյն մեծ մասը նաւարկութիւն կ'ըլլայ, ու աշխարհիս հեռաւոր կողմերը կ'երթըցուի. մարդիկ ալ երկրիս զանազան բերքերը իրարու տանելով ու բերելով՝ իրարմէ նոր նոր գաղափարներ կը սորվին, խելքերնին կը բալլուի. ուստի կը տեսնենք որ քաղաքականութիւնը ծովեզերեայ տեղուանք, գետերու բերան, և բարեբեր կղզիներու մէջ միշտ աւելի ծաղկած է վաճառականութեամբ՝ քան թէ չոր ցամաք երկիրներու մէջ :

Ինչո՞ւ համար այնչափ ծաղկած էր հին ատենի Եգիպտացոց քաղաքականութիւնը. — Եւ մեծ պատճառներէն մէկն էր՝ Եգիպտոս գետը, որուն երկու ծայրերը այլեւայլ ճիւղեր բաժնուած ըլլալով, անկէ զատ՝ ուրիշ ջրանցքներ ալ ունենալով՝ քաղաքներն ու աւանները իրարու հետ հաղորդակցութիւն ունէին. ասանկով վա-

Ճառականութիւնը դիւրացաւ, արհեստները առաջ գնացին, և ժողովուրդը կրթութեացաւ: Իսկ ետքէն ասքաղաքականութեան մարեւուն պատճառները յայտնի է թէ աւելի բարոյական պատճառներ էին՝ քան թէ բնական:

Եւ տա հաւանական է թէ նաև Վանդէսը և ուրիշ գետեր ալ՝ որ հնդկաստանի արևելեան ծովեզերքը կ'իյնան, և Վեդոսին պէս զանազան ճիւղեր կը բաժնուին, ան կողմի բնակչաց քաղաքականութեանը ծաղկելուն մեծ պատճառ եղած ըլլան ատենով:

Եւ որ ներհակ, երբոր մէկ ցամաք մը խիստ ընդարձակ է (ինչպէս Վիւրիկէն որ 1820 փարսախ երկայնութիւն ու 1660 փարսախ լայնութիւն ունի, և այնչափ ընդարձակութեանը մէջ խիստ քիչ գետեր կան որ երկայն ու նաւարկելի ըլլան), երբոր ցամաք մը խիստ քիչ ապահով նաւահանգիստներ ունի, ու ծոց մը կամ խորշ մը չունի որ դէպ 'ի ան ընդարձակ երկրին մէջ մտած ըլլայ, յայտնի բան է որ այսպիսի ցամաք երկիրը հաղորդութիւն չունենալով ուրիշ երկրի բնակիչներուն հետ՝ կարծես թէ պէտք է որ միշտ մեծ մասը անկիրթ մնայ, ու չկարենայ հասնիլ ան աստիճան քաղաքականութեան՝ որուն հասած են աշխարհիս երևելի ազգերը շատ դարերէ 'ի վեր:

Ինդահանրապէս ան ժողովուրդներն որ իրարմէ հեռու զատ զատ կը բնակին (իրենց իրարու հետ հաղորդութիւն չընելուն արդեւ ինչ ալ ըլլայ) իրարմէ աւելի տգէտ և բիրտ են: Հնդկաստանի Տեքան թերակղզիին մէջի Վունտ ըստած ժողովուրդը լեռնոտ ու անտառային երկրի մէջ բնակելով, իրենց քովի ժողովրդոցը հետ քիչ հաղորդակցութիւն ունին. ուստի ինչ չունան հիմա սաստիկ վայրենութեան մէջ են: Իոյն վիճակի մէջ են Իվոնիայի բնակիչները, ու Վերիկայի այլևայլ կողմերը շատ գաղթականներ՝

որ ինչուն հիմա քաղաք չունին: — Օուիցերիի Շուից ըստած նահանգին բնակիչներէն խիստ քիչը կարդալ, գրել, հաշիւ ընել գիտեն, և ամէնքն ալ անթիւ նախապաշար մունքներով լեցուած են. վասն զի դպրոց երթալու համար (որ ձմեռները միայն կը բացուին) ամէն օր երկու իրեք փարսախ, երբեմն աւելի ալ ճամբայ պէտք է ընել՝ ապառաժ լեռներու վրայէն ու սառերու և ձիւններու մէջէն անցնելով:

Սէրհոմեան ու ցրոմեան աղքեցումիլ:

ԲԱՐԵԽԱՌԻՆ գօտիներու մէջ, և մանաւանդ լայնութեան 40 և 60 աստիճաններուն մէջտեղը գարունն ու աշունը կանոնաւոր կերպով մէկգմէկ կը յաջորդեն. ասով ամառուան տաքութիւնը բարեխառն կ'ըլլայ, ձմեռուան ցրտութիւնը առողջարար: Եւ չորս եղանակաց փոփոխութիւնը արեւադարձներուն ու բևեռներուն տակը չկայ: Եւ դա ան բարեխառն գօտիներուն տակը բնակած են հիմա ան մարդիկն որ ուրիշներէն աւելի կիրթ, քաղաքական ու գիտուն են. ու թէ ցամաքի և թէ ծովու վրայ շատ աւելի կտրըճութիւն կը ցուցնեն: Եւ երևնայ թէ ան երկիրները՝ ուր որ ամառ չըլլար՝ բնակիչները մեծ բաներու յարմարութիւն չունին, կամ գէթ հանձար և ընտիր Խորթակ չունին. անոր ներհակ, ուր որ ամենեւին ձմեռ չըլլար՝ տեղացիք ալ չենէ՝ եւրոպացիք հոն բնակելով մտածելու կարողութիւննին գրեթէ կը կորստնցնեն:

Ուր որ տաքը խիստ սաստիկ է՝ մետաղները չափէն աւելի կ'ընդարձակին. ուստի ժամացոյցները, ճօճանակները և աստղաբաշխական գործիքները կ'այլալին, որոնց յարգը իրենց ճշդութեանը վրայ է. ասով միշտ անհամաձայնութիւն կ'ըլլայ աստղաբաշխական հաշիւներուն մէջ:

Եւ երկիրներուն մէջ, ուր որ մնդի-

կը հինգ ամիս կը սառնի՝ անկարելի է ծանրաչափական և ջերմաչափական ճիշդ դիտողութիւններ ընել :

Ին երկիրներուն մէջ, ուր որ թանաքը եօթը կամ ութը ամիս սառած կը մնայ, շատերը և ոչ տող մը բան կրնան գրել կամ շարագրել. ոմանք ալ կապարեայ գրիչ կը գործածեն՝ որ շատ անյարմար բան է :

Չափէ դուրս ցուրտ երկիրներուն մէջ՝ մարդս շատ աւելի բան կ'ուտէ, և կերածը աւելի մսեղէն է. ասով շատ ժամանակ պէտք կ'ըլլայ կերակուր ճարելու համար, և քիչ ատեն կը մնայ մտածելու :

Չորութեան ու խոնաւութեան պարագայերը :

ՍԵՐԻՆ Լքիպոսի կլիմային չորութիւնը աս սպուտս ունի, որ բոլորովին անարատ գտնուած են հոն հին ձեռագիրները. յայտնի է թէ աս բանս մեծ դիւրութիւն էր ուսմանը և գիտութիւն սորվելու, որովհետեւ մի և նոյն գիրքը կրնար որդւոց որդի ձեռքէ ձեռք անցնիլ ու շատին օգտակար ըլլալ :

Ինդիլեան կղզիներուն մէջ օդին տաքութեանն ու խոնաւութեանը պատճառաւ՝ շատ դժուար և գրեթէ անկարելի բան է գրքերը փտութենէ՝ որդերէ և ճճիներէ անարատ պահելը. ասով ուսման կրթութիւնը աւելի դժուար ու սուղ կ'ըլլայ :

Լքինին պայծառութեանն ու պարօրութեան պարագայերը :

ԻՆՉՊԵՍ որ յայտնի է Յունաստանի ու Եգիպտոսի երկրներին պայծառութիւնը, նոյնպէս ալ ստոյգ է թէ գեղարուեստները աս երկիրներուն մէջ ամէն տեղէն աւելի առաջ գնացին : Ինոր համար է որ Եգիպտոսի հիւսիսային ազգերը իրենց որդւոցը նկարչութիւն և արձանագործութիւն սորվեցնելու համար՝ զանոնք Փարիզ կամ Լոնտրա չեն խրկեր, հապա Լ.

տալիայի Ֆիորենցա կամ Ֆլորենցա զաքները. և հիւսիսային կողմի նկարիչներն ու արձանագործները միշտ ճանչցած են թէ ուրիշ կլիմայի մը կարօտ են. և ով որ գեղարուեստից մէջ մեծ անուն ունեցած է՝ Լատալիայի մէջ սորվելով առաջ գնացած է, կամ գէթ հոն բնակիլը կարծես թէ բնական ազդամամբ հարկաւոր սեպած է :

Բեռններուն կողմը գրեթէ միշտ մշուշ պատած ըլլալով՝ բան չերենար, և անկարելի կ'ըլլայ աստղաբաշխական դիտողութիւններ ընելը : Պորնէյ գնացող գաղղիացի իմաստունները, որ միջօրէական աստիճան մը պիտի չափէին հոն, քանի մը անգամ հարկադրեցան ութը տասը օր լեռան գլուխը կենալ, և սպասել որ հիւսիսային հովով մշուշը փարատի, և կարենան իրենց զննութիւնը ընել : Լյուպիսի մշուշները թող չեն տար որ հեռագրութեան գործիքներ ու աստղաբաշխական դիտակներ գործածես :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՍԵՐԻՆ Լքինին պայծառութեանն ու պարօրութեան պարագայերը :

ԵՍ անգամ ոչ միայն մեծամեծ մարդիկ, հապա նաև անոնք որ մշտքերնին դրած են թէ մեծ մարդիկ են կամ ըլլան պիտի, իրենք զիրենք ռամիկ մարդկանց կենցաղավարութեան կանոններէն ազատ կը սեպեն : Լյուպիսի մարդիկ խիստ շատ են. և ասոնց համար են մասնաւոր կերպով հետաքայ խրատները, որ ՍԵՐԻՆԿԵՆԻՆ պէս մեծ մարդը՝ գրած, ու ամենէն առաջ ինքը պահած է :

Լքարհիս վրայ ինչ որ ընես՝ պէտք է նայիս որ ան ատենի մարդկանց անհաճոյ բան չըլլայ. հապա միշտ յար.

1 Դէորդ Վոլինկիմոն անցեալ դարու երեւելի մարդկանց մէկն է. ծնած է Վոլինկայի Վերդի նիս Նահանգը 1733ին, և մեռած է 1793ին :